

ЗДОРОВ'Я ЛЮДИНИ: ТЕОРІЯ І ПРАКТИКА

**Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,
присвяченої 25-річчю Медичного інституту
Сумського державного університету**

(Суми, 17–19 жовтня 2017 року)

За загальною редакцією О. О. Єжової

нозологіях, проводилися на базі лікарень, медико-реабілітаційних, санаторно-курортних закладів та оздоровчо-спортивних центрів.

Професійний зріст забезпечує реалізація себе як науковця, приймаючи участь в організації і проведенні тренінгів оздоровчо-реабілітаційного спрямування, «круглих столів», «майстер-класів» і інших цікавих проєктів.

Висновки. Таким чином, практика, в широкому розумінні, це постійне залучення студентів до професійної і наукової діяльності на клінічних базах, соціальних, реабілітаційних і оздоровчих центрах, волонтерських організаціях. Це створює умови для більш глибокого осмислення майбутніми фахівцями з фізичної терапії змісту і функцій професії, випробування своїх можливостей та оптимізація професійних умінь і навичок в сучасних умовах.

УДК 373.5:613

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ЗДОРОВ'ЯЗБЕРЕЖУВАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Таміла Бережна

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Київ, Україна

tamila_68@i.ua

The article explores the features of health preservation environment of general educational institution. Generalized of methodological approaches to formation of health preservation environment of educational institution.

Keywords: healthy environment, general educational institutions, students (pupils), methodological approaches, health-saving technology.

W artykule przedstawiono cechy otoczenia organizacji zdrow'язberezhualnoho instytucji edukacyjnych. Jak dobrze uziemiony. Podejścia metodologiczne tworzące zdrow'язberezhualnoho środowiska instytucji edukacyjnej.

Słowa kluczowe: średni instytucja wtórne, studenci, podejścia metodologiczne, technologii edukacyjnych.

У всіх сферах життєдіяльності українського народу відбуваються незворотні зміни, які вимагають нових підходів до вирішення різних освітніх проблем, зокрема, виховання підростаючого покоління. Дана проблема спонукає як науковців, так і практиків до пошуку нових ефективних технологій, форм і методів роботи, зумовлює необхідність нового підходу до системи навчання та виховання в галузі освіти, розробок і впровадження нових педагогічних технологій, які сприятимуть цілісному, гармонійному розвитку дітей.

Одним із дієвих підходів до вирішення означеної проблеми є виконання Указу Президента України від 09.02.2016 № 42 «Про Національну стратегію з оздоровчої рухової активності в Україні до 2025 року «Рухова активність – здоровий спосіб життя – здорова нація» та основних завдань Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 року, де звертається увага на необхідність створення безпечного освітнього середовища, що забезпечує комплексний підхід до формування усіх складових здоров'я дітей та молоді.

Мета статті – розкрити особливості організації здоров'язбережувального середовища загальноосвітнього навчального закладу (ЗНЗ) та обґрунтувати методологічні підходи до його формування.

Виклад основного матеріалу. Вперше поняття «здоров'язбережувальне середовище» як шкільне середовище, що забезпечує здоров'я – «school environment» було обґрунтоване на першій конференції Європейської мережі шкіл сприяння здоров'ю (ЄМШСЗ) у 1997 р. Здоров'язбережувальне середовище включає ідею Школи сприяння здоров'я та відображає її принципи. Воно є важливим ресурсом для ефективного забезпечення освітньої політики, впровадження якої сприяє благополуччю учнів [3].

Розглядаючи поняття «здоров'язбережувальне середовище» вважаємо слушною думку Н. Міллер про те, що здоров'язбережувальне освітнє середовище сприяє впровадженню здоров'язбережувального навчання як процесу взаємодії учнів і вчителя, результатом якого є засвоєння знань, умінь, навичок, способів творчої діяльності, системи цінностей і збереження здоров'я учасників освітнього процесу [8]. Дослідниця вважає, що здоров'язбережувальне освітнє середовище – це сукупність антропогенних, природних, культурних факторів, що сприяють задоволенню людиною власних потреб, здібностей, можливостей збереження здоров'я [8].

Важливим є тлумачення терміна «здоров'язбережувальне освітнє середовище» А. Маджуги як цілеспрямованої і професійно створюваної системи дидактичних умов, в якій засвоєння знань, умінь і навичок, розвиток творчого мислення і формування емоційно-ціннісного ставлення до світу (в тому числі й до свого здоров'я) відбувається в ситуаціях фізичного, емоційного, інтелектуального, соціального, духовного комфорту [6].

Науковці В. Кучма й М. Степанова визначають, що здоров'язбережувальне середовище в освітній установі – це не стільки оздоровчі медичні заходи, скільки гігієнічно раціональні, відповідні віку дітей навчального навантаження, заняття в умовах, що відповідають вимогам санітарних норм і правил [9].

На думку О. Менчинської, у вирішенні проблеми збереження і зміцнення здоров'я учнів необхідно комплексний підхід, якій припускає перетворення освітнього середовища в здоров'язбережувальний життєвий простір [5]. Вчена вважає, що «здоров'язбережувальний життєвий простір» – це єдиний

ціннісний та інструментальний простір життя дитини в школі, вдома, у соціумі, наповнений навчальною, трудовою діяльністю і різностороннім спілкуванням: з однолітками, вчителями, батьками, дорослими. Не дивлячись на різні підходи до визначення освітнього простору та освітнього середовища у нашому дослідженні і у О. Менчинської, корисними для нас є акцент у здоров'язбережувальному середовищі на діяльності та комунікації з різними суб'єктами навчально-виховного процесу.

Дослідниця О. Підгірна здоров'язбережувальне середовище обґрунтовує як багаторівневу освітню систему і соціально організоване виховне середовище, в якому пріоритетами виступають: здоровий спосіб життя, культура здоров'я, прогнозування здоров'язбережувальної діяльності [10].

Таким чином, аналіз психолого-педагогічної літератури дозволяє визначити здоров'язбережувальне середовище навчального закладу як сукупність компонентів та спеціально створених організаційно-педагогічних умов, які у поєднанні й взаємодії між собою сприяють формуванню ціннісного ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих, навколишнього світу у дітей та забезпечують їх готовність до ведення здорового способу життя.

Для організації здоров'язбережувальної діяльності у загальноосвітніх навчальних закладах доцільно виробити стратегію формування оптимального внутрішньошкільного здоров'я-збережувального середовища, організації навчання з метою збереження і зміцнення здоров'я учнів та досягнення більш високої успішності навчання. Як зазначають науковці Г. Бейз та В. Кучма [11], для цього вирішуються такі завдання:

1) формування команди з усіх «учасників освітнього процесу» (педагогів, психологів, медиків, батьків, учнів тощо), що взаємодіє з керуючими органами і організаціями («вертикальні» зв'язки) та іншими зацікавленими партнерами – місцевими громадськими об'єднаннями, науковими організаціями, територіальними відділеннями шкільної і університетської медицини та здоров'я тощо («горизонтальні» зв'язки);

2) визначення цілей здоров'язбережувальної діяльності у ЗНЗ;

3) організація моніторингу, поточного контролю і оцінювання результатів як інструменту підвищення якості своєї роботи;

4) створення здоров'язбережувального середовища для реалізації освітнього процесу відповідно до вікових закономірностей і розвитку вихованців;

5) впровадження інноваційних освітніх здоров'язбережувальних програм і технологій, спрямованих на підвищення працездатності, забезпечення вікових темпів росту та розвитку дітей, підлітків і молоді;

6) надання пріоритету руховій активності в усіх сферах навчальної і позанавчальної діяльності ЗНЗ як необхідній умові здорового розвитку учнів;

7) впровадження інноваційних здоров'язбережувальних технологій фізичного виховання і забезпечення необхідним фізкультурно-спортивним устаткуванням для вдосконалення і розвитку рухових якостей, витривалості, фізичної працездатності дітей;

8) побудова навчально-виховного процесу на принципах взаємоповаги педагогів і учнів, розвитку комунікативних зв'язків й партнерства;

9) розвиток інтелектуальних і творчих здібностей учнів;

10) формування ціннісного ставлення до здоров'я, культури здоров'я учнів на всіх етапах їх навчання, забезпечення наступності освітніх програм навчання дітей здоров'ю, використання сучасних інформаційних технологій;

11) вдосконалення соціального партнерства в системі «педагог-учень-батьки», залучення учнів до здоров'язбережувальної діяльності як рівноцінних партнерів з реалізації програм зміцнення здоров'я, турбота про здоров'я і благополуччя усіх співробітників школи;

12) забезпечення ефективною системою медичного обслуговування, проведення моніторингу показників здоров'я.

На аналогічні, але більш загальні завдання для Шкіл сприяння здоров'ю вказує й А. Коробейников [13]. Він вважає, що актуальними залишаються такі завдання, як: створення нормативно-правової бази; здійснення моніторингу здоров'я учнів; медико-педагогічне оцінювання ефективності методик здоров'язбережувальних технологій; формування організаційних (державних і громадських) структур здоров'яспрямованої діяльності; організація підготовки учнів і перепідготовки учителів з метою оволодіння ними здоров'язбережувальними методами навчання.

Аналіз сучасних досліджень здоров'язбережувальної діяльності загальноосвітніх навчальних закладів [2; 11 та ін.] дозволив нам виділити основні методологічні підходи, на яких базуються концептуальні засади діяльності навчальних закладів: середовищний, особистісно орієнтований та компетентнісний.

Вважаємо, що одну із провідних ролей у формуванні здоров'язбережувального середовища відіграє середовищний підхід, який забезпечує комплекс науково-філософських уявлень про те, чим є особистість і середовище, як вони пов'язані між собою; і як вже зазначалося «враховує, що в результаті взаємодії середовища й особистості постає спосіб її життя, основні риси якого й визначаються умовами середовища; тлумачить середовище як засіб виховання і як технологію опосередкованого управління (через середовище) процесом формування і розвитку особистості дитини». Середовищний підхід розглядається нами як засіб пізнання й розвитку особистості дитини та є системою взаємодій із середовищем, яке водночас перетворюється в засіб діагностики, проектування і продукування результату. Крім того, середовищний підхід дозволить підійти до формування

здоров'язбережувального середовища ЗНЗ через призму оптимізації освітнього процесу для досягнення благополуччя дитини.

Формування здоров'язбережувального середовища у ЗНЗ неможливе і без застосування особистісно орієнтованого підходу. У контексті цього підходу розглядаємо й завдання формування системи особистісних цінностей, ціннісного ставлення до здоров'я, до себе, природи, людей, суспільства тощо.

Сучасне бачення цього підходу представлено у дослідженнях І. Беха [1]. Поділяємо думку І. Беха, який стверджує, що «особистісно орієнтоване виховання – це утвердження людини як найвищої цінності, навколо якої ґрунтуються всі інші суспільні пріоритети» [1]. Цей підхід, на думку автора, по-перше, є одиницею особистісного розвитку суб'єкта, який формує його вчинки, що мотивується певною морально-духовною цінністю. Тому лише за цього підходу можливо без будь-яких застережень говорити про духовно-практичне освоєння суб'єктом світу, про його морально-духовну практику стосовно світу людей і світу речей. По-друге, даний підхід забезпечує морально-духовний розвиток суб'єкта, а не його пристосування до умов навколишнього середовища. По-третє, особистісно орієнтований підхід до виховання, ґрунтуючись на механізмах свідомості й самосвідомості, сприяє формуванню вищих сенсів життя людини і практичної орієнтації на них у своїй життєдіяльності. Вважаємо, що без таких результатів навчання і виховання неможливо досягти провідної мети ЗНЗ – збереження та зміцнення здоров'я дітей, підлітків і молоді.

На нашу думку, особистісно орієнтований підхід забезпечує створення нових механізмів і технологій здоров'язбережувальної діяльності та ґрунтується на принципах справедливості і поваги до особистості, самостійності, індивідуальності. Основне завдання цього підходу – надати допомогу учневі у визначенні свого ставлення до самого себе, інших людей, навколишнього світу, власної діяльності. В результаті особистісно орієнтованого навчання розкривається творчий потенціал кожного учня.

Компетентнісний підхід за І. Бехом [1] – це спрямованість навчально-виховного процесу на формування та розвиток ключових компетентностей і життєвих компетенцій особистості. Компетентнісний підхід у сучасній освіті повинен забезпечити вищий рівень компетентності суб'єктів навчання. Даний рівень репрезентується сформованістю у суб'єкта наукового поняття «компетентність» як єдності, де наукова орієнтована основа дії визначає логіку її практичного виконання, яка полягає в інтелектуально-моральній саморегуляції, спрямованій на ефективне вирішення суб'єктом певних життєвих проблем.

Поділяємо також думку А. Хуторського, який вважає, що компетентнісний підхід акцентує увагу на результатах освіти, причому як результат освіти розглядається не сума засвоєної інформації, а здатність людини діяти у різних

проблемних ситуаціях [12]. Для нас важливим є формування в учнів здоров'язбережувальної компетентності «шляхом набуття учнями навичок збереження, зміцнення, використання здоров'я та дбайливого ставлення до нього, розвитку фізичної культури особистості та готовності до дій в умовах надзвичайних ситуацій». Досягнення такого результату можливе у здоров'язбережувальному середовищі ЗНЗ. Компетентнісний підхід спрямовує на розвиток здатності учнів практично діяти в різних життєвих ситуаціях задля збереження власного здоров'я, здоров'я інших людей. Даний підхід тісно пов'язаний з особистісно орієнтованим і середовищним підходами, оскільки ґрунтується на особистості учня та може бути реалізованим і перевіреном тільки в процесі виконання конкретним учнем певного комплексу дій.

Враховуючи позицію науковців [2; 3; 11 та інші], формування здоров'язбережувального середовища навчального закладу, на нашу думку, необхідно розпочинати з аналізу рівня здоров'я й способу життя учнів, що передбачає такі аспекти: роботу щодо здоров'язбережувальної діяльності учнів; визначення рівня фізичного розвитку та фізичної підготовленості учнів; визначення показників фізичного здоров'я; впровадження здоров'язбережувальних педагогічних технологій; організацію навчально-виховного процесу; створення сприятливого психологічного мікроклімату; підтримання санітарно-гігієнічних умов, урегулювання рухового режиму учнів; забезпечення раціонального харчування; впровадження медичного контролю та оздоровчих процедур.

Спираючись на практику навчальних закладів, можна визначити кроки створення здоров'язбережувального середовища у ЗНЗ.

Перший крок – аналіз інфраструктури ЗНЗ, навчального, навчально-методичного та кадрового забезпечення. Це дає можливість визначити умови для організації здоров'язбережувальної діяльності навчального закладу.

Другий крок – проведення моніторингу здоров'я дітей: фізичного здоров'я (фізичний розвиток, фізична підготовленість); психічного здоров'я (характер спілкування, уміння керувати психічними станами, рівень стресостійкості, особливості розумових здібностей); соціального здоров'я (соціальна адаптивність, соціометричний статус); духовного здоров'я (вольові навички, рівень саморегуляції, самооцінювання, показники духовності – прагнення до пізнання, до істини).

Третій крок – раціональна організація навчально-виховного процесу (нормування навчального навантаження і профілактика стомлюваності учнів; забезпечення оптимального рухового режиму дітей з урахуванням їхніх вікових особливостей; зміна видів і форм навчальної діяльності).

Четвертий крок – діагностика й корекція та попередження захворювань; проведення профілактики захворювань; вітамінотерапія.

П'ятий крок – підтримання й зміцнення всіх складових здоров'я учнів,

впровадження здоров'язбережувальних педагогічних технологій (залучення дітей до ігрової діяльності, ритмічних вправ, фізкультхвилинок).

Шостий крок – оздоровча робота у ЗНЗ за такими напрямками: первинна профілактика (забезпечення дотримання санітарно-гігієнічних норм у школі); вторинна профілактика (корекція вже наявних відхилень у стані здоров'я дітей); валеологізація навчально-виховного процесу (проведення Днів здоров'я, фізкультурно-оздоровчих заходів, класних виховних годин, лекцій, зустрічей із медичними працівниками, оформлення стендів, стіннівок, дотримання режиму праці й відпочинку, консультативна допомога учням, батькам, вчителям).

Сьомий крок – розвиток матеріально-технічної бази ЗНЗ; дотримання санітарно-гігієнічних норм і правил, що гарантують зміцнення здоров'я учнів (світловий і тепловий режими, вентиляція); дотримання норм пожежної безпеки; нормування навчального навантаження, обсягу домашніх завдань; створення комфортної атмосфери у взаєминах між учителями, учнями й батьками; формування й удосконалення системи медичного контролю та обслуговування у навчальному закладі (спільно з медичними установами); створення і розвиток системи фізичного виховання й спортивно-масової роботи; забезпечення закладу фахівцями (медичними працівниками, практичним психологом, соціальним педагогом).

Залучення до процесу формування здоров'язбережувального середовища учнівського самоврядування, що є способом організації життя колективу, який забезпечує комплексний виховний вплив на учнів шляхом їх залучення до усвідомленої й системної участі в житті класу і школи.

Останнім кроком є залучення батьківської громадськості, органів місцевого самоврядування, громадських організацій до створення здоров'язбережувального середовища у ЗНЗ.

Висновки. Отже, для формування здоров'язбережувального середовища у ЗНЗ вважаємо за доцільне застосовувати особистісно орієнтований, середовищний, компетентнісний методологічні підходи та здійснювати відповідні кроки до його організації.

Література

1. Бех І. Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-мет. посібник / І. Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Єжова О.О. Концепція формування ціннісного ставлення до здоров'я в учнів професійно-технічних навчальних закладів / О.О.Єжова // Теоретичні питання культури, освіти та виховання: зб.наук.праць. – Вип.38 – К.: Вид.центр КНЛУ, 2009. – С.36-40.
3. Єжова О. О. Школи здоров'я у країнах Східної Європи: теорія і практика : монографія / О. О. Єжова, А. А. Бєседіна, Т. І. Бережна; за заг. ред. О. О. Єжової. – Суми : Сумський державний університет, 2016. – 288 с.

4. Кораблева Г. В. Философский энциклопедический словарь / Г. В. Кораблева, В. А. Лутченко. – М. ИНФРА. – М, 2003. – 576 с.
5. Мануйлов Ю. С. Средовой подход в воспитании / Ю. С. Мануйлов // Педагогіка. – 2000. – № 7. – С. 36–42.
6. Маджуга А. Г. Теория и практика формирования и развития валеоконативных стратегий личности в контексте здоровьесберегающего образования в современной школе / А. Г. Маджуга. – Шимкент : Изд-во ЮКГУ им. М. О. Ауезова, 2005. – 386 с.
7. Менчинская Е. А. Конструирование здоровьесберегающего процесса обучения в современной начальной школе : автореф. дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Е. А. Менчинская. — Омск, 2008. – 29 с.
8. Миллер Н. Д. Здоровьесберегающее обучение детей санаторных классов общеобразовательной школы : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.01 «Общая педагогика, история педагогики и образования» / Н. Д. Миллер. – Новокузнецк, 2006. – 18 с..
9. Степанова М. И. Инновации в образовании: размышления гигиениста / М. И. Степанова // Народное образование. – 2006. – № 1. – С. 29–33.
10. Подгорная О. Е. Проектирование здоровьесберегающего пространства общеобразовательной школы средствами личностно-ориентированного образования : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Ольга Ефимовна Подгорная. – Тирасполь, 2005. – 211 с.
11. Школы здоровья в Европе и России / [Г. Бейс, В. Р. Кучма, Л. М. Сухарева, И. К. Рапопорт и др.]. – М. : Научный центр здоровья детей РАМН, 2009. – 83 с.
12. Хуторской А. В. Ключевые компетенции: технология конструирования / А. В. Хуторской // Народное образование. – 2003. – № 5. – С. 55– 61.
13. Korobeynikov A. Education for balanced development in school / Anatoly Korobeynikov. – Strasbourg : Parliamentary Assembly Council of Europe, 2008. – 96 p. (англ.).